

ΟΙ ΜΠΑΚΙΡΕΣ ΤΗΣ ΘΑΣΟΥ*

Νικόλαος Ρουδομέτωφ

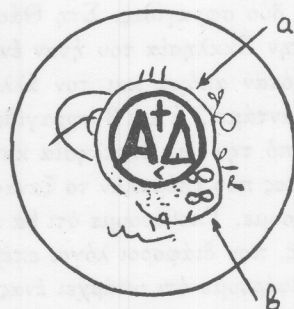
Κατά τους τελευταίους χρόνους της τουρκοκρατίας σ' όλο τον υπόδουλο ελληνικό κόσμο, ήτοι στην Ανατολική Θράκη, στη Μικρά Ασία και στα νησιά του Αιγαίου, οι ελληνικές Κοινότητες χρησιμοποιούσαν δικά τους νομίσματα, που είχαν περιορισμένη τοπική χρήση. Κάθε Κοινότητα ήταν και ένα μικρό νομισματοκοπείο, που διέθετε τη δική του σφραγίδα-σήμα. Η έρευνα, αναγνώριση και ταξινόμηση όλων αυτών των τοπικών εκδόσεων είναι έργο τρομερά μεγάλο σε όγκο και σήμερα πια ακατόρθωτο, γιατί τα νομίσματα έχουν πια χαθεί σε ποσοστό που δεν επιτρέπει μια σωστή μελέτη. Μελετώντας όμως τα τοπικά νομίσματα της Θάσου, που μας έχουν διασωθεί, διαπιστώσαμε πόσο είναι δεμένα με την ιστορία του τόπου και πόσα μπορούν να προσφέρουν στη γνώση της. Όσο κι αν φαίνεται παράξενο για τόσο πρόσφατο παρελθόν, η έρευνα δυσκολεύεται, γιατί σπανίζουν οι πηγές που θα μπορούσαν να προσφέρουν πολύτιμες πληροφορίες.

Στη Θάσο κυκλοφορούσαν κατά την περίοδο 1881-1912 οι «μπακίρες», που ήταν χάλκινα τουρκικά νομίσματα των 5, 10, 20 και 40 παράδων, που είχαν αποσυρθεί από την κυκλοφορία του οθωμανικού κράτους. Πάνω στα νομίσματα αυτά κάθε Κοινότητα αποτύπωνε με χτύπημα μια ανάγλυφη σφραγίδα, που περιλάμβανε το αρχικό γράμμα του ονόματος του χωριού, τα αρχικά γράμματα του ονόματος της Εκκλησίας, που είχε την επιμέλεια της σφράγισης, και πολλές φορές ανέγραφαν και τη χρονολογία. Με την επισήμανση αυτή το αποσυρμένο από το Κράτος νόμισμα ξανακυκλοφορούσε μέσα στα όρια της Κοινότητας που το σφράγισε. Το ίδιο νόμισμα για να κυκλοφορήσει σε άλλη Κοινότητα έπρεπε να ξασφραγισθεί από μια Εκκλησία της άλλης Κοινό-

* Πρώτη παρουσίαση της σύντομης αυτής εργασίας έγινε στα ΧΡΟΝΙΚΑ της ΠΕΙΜ, τ. 4, 1980, σ. 23-25. Η συγκέντρωση και η ταξινόμηση πλήθους νομισμάτων από τότε μέχρι σήμερα επέτρεψαν στον κ. Ν. Ρουδομέτωφ να μελετήσει το νομισματικό σύστημα όλης της γύρω περιοχής μας και να καταλήξει σε διαπιστώσεις και θετικά συμπεράσματα σχετικά με το θέμα. Καρπός του πολυχρόνιου μόχθου του είναι το σχετικό έργο που πρόκειται σύντομα να δει το φως της δημοσιότητας.

τητας, ώστε να έχει και τις δύο σφραγίδες. Στη Θάσο αυτό γινόταν σπάνια, γιατί κάθε συνοικισμός με την Εκκλησία του ήταν ένας αρκετά κλειστός κύκλος, που συχνά ανταγωνιζόταν ακόμα και τον άλλο συνοικισμό της ίδιας Κοινότητας. Όχι σπάνια συναντάμε 2 ή και 3 σφραγίδες στο ίδιο νόμισμα, που σχεδόν πάντα προέρχονται από την ίδια Εκκλησία και είναι σημάδι διάφορου χρόνου σφράγισης. Τις ανάγκες που επέβαλαν το ξανασφράγισμα από την ίδια την Εκκλησία δεν τις γνωρίζουμε. Υποθέτουμε ότι θα είχαν σχέση με την ονομαστική αξία του νομίσματος, που διάφοροι λόγοι επέβαλαν να αναπροσαρμόζεται. Εδώ θα πρέπει ν' αναφέρουμε ότι υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός νομισμάτων, κυρίως των 40 παραδών, από διάφορες Εκκλησίες της Θάσου, που έχουν και σφραγίδες του Πλωμαριού της Μυτιλήνης. Από τις έρευνες που κάναμε διαπιστώσαμε μια αξιόλογη εμπορική διασύνδεση που αφορούσε το εμπόριο και τη διακίνηση της ελιάς από τη Θάσο στα ελαιοτριβεία του Πλωμαριού. Η διακίνηση αυτή πρέπει να είχε σαν εμπορικό κέντρο το Καζαβήτι και θα κράτησε αρκετά χρόνια, μέχρι την κατασκευή του υπερσύγχρονου για την εποχή του αιγυπτιακού ελαιοτριβείου στο Λιμένα (Δήμος Θάσου), όπου και σώζονται ακόμη τα κτήρια. Επίσης το οδοιπορικό του Άγγλου H. F. Tozer βεβαιώνει ότι ο Λιμένας, που δεν ήταν ακόμα χωριστή Κοινότητα, στα χρόνια αυτά ήταν σημαντικό εμπορικό λιμάνι, όπου γινόταν δεκτά νομίσματα όλης της Θάσου. Οι εμπορικές διασυνδέσεις του νησιού με την Καβάλα ήταν, όπως ήταν φυσικό, πολύ στενές. Αυτό δημιουργούσε την ανάγκη της ύπαρξης κάποιου τρόπου διευκόλυνσης για τους Θάσιους που ερχόταν στην Καβάλα ν' αγοράσουν αγαθά έχοντας νομίσματα κάθε είδους. Την αλλαγή των νομισμάτων τους, όταν ήταν χρυσά, την έκαναν βέβαια οι σαράφηδες, τα χάλκινα όμως με τις τοπικές επισημάνσεις δεν μπορούσαν να τ' ανταλλάξουν παρά μόνο σε λίγους χοντρέμπορους, που παράλληλα έκαναν και τη δουλειά του σαράφη και που με τη σειρά τους τα χρησιμοποιούσαν για ν' αγοράζουν αγαθά της παραγωγής του νησιού. Στο Σωτήρος μας δόθηκε η πληροφορία για την ύπαρξη ενός τουλάχιστο τέτοιου Καβαλιώτη έμπορου. Το όνομά του ήταν Σπύρος Σεκερτζής και σ' αυτόν άλλαζαν τις μπακίρες τους με νομίσματα της Καβάλας. Με την επιφύλαξη της ακρίβειας του ονόματος¹ η πληροφορία έχει την αξία της στο γεγονός ότι μας δίνει μια αρκετά καθαρή εικόνα του τρόπου των συναλλαγών με τα επισημασμένα νομίσματα έξω από τα σύνορα κάθε Κοινότητας και υποθέτουμε ότι σε χοντρές γραμμές το ίδιο θα έπρεπε να γινόταν σ' όλα τα μέρη. Στη Θάσο όλες ανεξαιρέτα οι Κοινότητες, που υπήρχαν στα χρόνια

1. Ο Σπύρος Σεκερτζής ήταν μεγάλεμπορας της Καβάλας. Το εμπορικό του κατάστημα το είχε κοντά στον Αι-Νικόλα. Η ανέγερση του νοσοκομείου «Ευαγγελισμός» έγινε από το Σπύρο Σεκερτζή, που, όταν πέθανε, άφησε με διαθήκη του πολλά ακίνητα στην ελληνορθόδεξη κοινότητα της Καβάλας.

α) Η εξεταζόμενη σφραγίδα
β) Ίχνος παλαιότερης σφραγίδας.

αυτά, σφράγισαν τα τοπικά τους νομίσματα. Οι Κοινότητες αυτές είναι: Θεολόγος, Κάστρο, Μαριές, Καλλιράχη, Σωτήρος, Άγιος Γεώργιος-Ραχώνι, Καζαβήτι (Πρίνος), Παναγία και Ποταμιά. Στη Θάσο παρουσιάζεται ακριβώς το αντίθετο της Καβάλας, δηλαδή ενώ είναι γνωστά τα νομίσματα, δεν υπάρχουν μέχρι σήμερα τοπικά επίσημα γραφτά, για να μας φυλάξουν από λαθεμένα συμπεράσματα². Από τα ελάχιστα οδοιπορικά των ξένων περιηγητών παραθέτουμε τ' αποσπάσματα εκείνα που αναφέρονται στο νομισματικό σύστημα της Θάσου. Ο L. de Launay σημειώνει στο βιβλίο του³: «Εδώ (στη Θάσο) σκέφθηκαν να σκαλίσουν πάνω σε μεγάλα χάλκινα τούρκικα κομμάτια (νομίσματα) ειδικά σημάδια αρκετά παράξενα εκ πρώτης όψεως που έχουν κίνηση με μια ορισμένη αξία μέσα στο χώρο που τυπώθηκαν, αλλά χάνουν την αξία τους, όταν μεταφερθούν από το ένα χωριό στο άλλο. Να μερικά παραδείγματα στην τύχη: ΚΘΠΝΣΘΟΥ σημαίνει Κοίμηση Θεοτόκου Παναγίας Θεού. Τα νομίσματα με την ένδειξη αυτή είχαν νόμιμη ισχύ στο χωριό Παναγία. ΠΕΧΠ: Παναγίας Εισόδια Χωριού Ποταμιά είχαν ισχύ στο χωριό Ποταμιά. ΑΓΠΡ: Αγία Παρασκευή στο Θεολόγο κλπ.»

Ο H. F. Tozer, που επισκέφθηκε κι αυτός τη Θάσο, αναφέρει στο βιβλίο του τα εξής⁴: «Στη Θάσο μια ασυνήθιστη ρύθμιση, που καλό είναι για τον

2. Για το νομισματικό σύστημα της Θάσου βλ. και Αποστ. Ε. Βακαλοπούλου, *Ιστορία της Θάσου (1453-1912)*, εκδ. Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, Θεσ/νίκη 1984, σ. 151-153. Βλ. ακόμα στον Ίδιον, Ο περιηγητής βαρόνος E. de Mandat-Grancey για τη Θάσο κατά τα τέλη του 19ου αι., «Η Καβάλα και η περιοχή της». Α' Τοπικό Συμπόσιο, σ. 108-109. Για τη χρήση των φολλών στις αρχές του 19ου αιώνα βλ. Κων/νου Ι. Χιόνη, Η συμβολή της Εκκλησίας στην κοινωνική περίθαλψη των ορφανών της Θάσου, «Η Καβάλα και η περιοχή της. Α' Τοπικό Συμπόσιο», σ. 487-488, όπου γίνεται σχετική μνεία.

3. L. de Launay, *Chez les Grecs de Turquie*, σ. 139.

4. H. F. Tozer, *The Islands of the Aegean*, Oxford 1890, σ. 295-296.

ταξιδιώτη να την γνωρίζει, προτού επισκεφθεί το εσωτερικό (του νησιού), είναι το σύστημα του τοπικού νομίσματος. Μολονότι φαίνεται παράξενο, κάθε χωριό έχει τα δικά του ιδιόρρυθμα νομίσματα και τα οποία δεν έχουν νομισματική αξία έξω από την περιοχή του ίδιου του χωριού, εκτός από το Λιμένα που έχει διαμορφώσει ένα γενικό εμπόριο για το νησί. Απ' αυτή την άποψη οι κάτοικοι έχουν ξεπεράσει ακόμα και τους αρχαίους Έλληνες, που μολονότι κάθε πόλη είχε το δικό της νόμισμα, δέχονταν ελεύθερα τα νομίσματα που έρχονταν από κάπου αλλού. Τα νομίσματα που χρησιμοποιούνται είναι τα χάλκινα ή μάλλον τα ορειχάλκινα που κυκλοφορούσαν στην Τουρκία πριν δέκα χρόνια περίπου και αποσύρθηκαν από την Κυβέρνηση. Σ' αυτά κάθε χωριό αποτυπώνει την αποκλειστική του σφραγίδα, προτού μπουν στην κυκλοφορία. Η σφραγίδα σε κάθε περίπτωση αποτελείται από τέσσερα γράμματα, βαλμένα σ' ένα σταυρό. Δύο απ' αυτά υποδηλώνουν το όνομα της Κοινότητας και τα άλλα δύο το όνομα στο οποίο είναι αφιερωμένη η εκκλησία του χωριού».

Επιβεβαιώνοντας τη γνώμη μας για τη σχετική ακρίβεια στα γραφτά των ξένων περιηγητών παρατηρούμε, σ' ό,τι αφορά τουλάχιστον τα νομίσματα, μόνο συμπτωματικά οι σφραγίδες είχαν τέσσερα γράμματα και είναι φανερό ότι ο Τοzer γενίκευσε τα νομίσματα του Ραχωνιού. Για την ενημέρωση του αναγνώστη θα πρέπει ν' αναφέρουμε ότι τα τοπικά μας νομίσματα οι ξένοι τα μελετούν με ιδιαίτερη προσοχή κι ενδιαφέρον. Επίσης ότι μέρος απ' αυτά βρίσκονται στις συλλογές μεγάλων Μουσείων, όπως «the American numismatic society» της Νέας Υόρκης, «British museum» του Λονδίνου, «Israel museum» του Τελ Αβίδ, «the Hermitage museum» του Λένινγκραντ, «Istanbul arkeoloji museleri» της Κωνσταντινούπολης, «Heberden coin room» της Οξφόρδης κλπ., καθώς και σε μεγάλες ή μικρές συλλογές ιδιωτών. Τον 7ο π.Χ. αιώνα, όταν για πρώτη φορά εμφανίστηκαν στην Ελλάδα νομίσματα, η παράσταση κάποιας Θεότητας πάνω σ' αυτά τόνιζε το θρησκευτικό τους χαρακτήρα. Ξαφνιάζεται λοιπόν κανένας, όταν στο τέλος του λήθαργου της κυριολεκτικής εξοντωτικής σκλαβιάς πεντακόσιων χρόνων, με το πρώτο σκίρτημα της αναμενόμενης λευτεριάς ξαναβλέπει νομίσματα με θρησκευτικό χαρακτήρα. Μπορεί να είναι αυτό μια σύμπτωση, μπορεί και όχι.

Επειδή ο κ. Απόστολος Βακαλόπουλος, ομότιμος καθηγητής της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Παναπιστημίου Θεσ/νίκης, ασχολήθηκε κατά τα έτη 1947-49 με το νομισματικό σύστημα της Θάσου και τα σχετικά συμπεράσματά του τα στήριξε όχι μόνο στα κείμενα των περιηγητών, αλλά και στις μαρτυρίες γηραιών κατοίκων που έζησαν τα γεγονότα, γι' αυτό ο επιμελητής της έκδοσης κρίνει αναγκαία τη δημοσίευση του αποσπάσματος που αναφέρεται στο νομισματικό σύστημα της Θάσου. Το κείμενο του κ. Απόστ. Ε. Βακαλόπουλου, *Ιστορία της Θάσου (1453-1912)*, έκδ. Εταιρ. Μακεδ. Σπουδών, Θεσ/νί.η 1984, σ. 151-153, έχει ως εξής:

Κατά την εποχή αυτή αναπτύσσεται και επικρατεί στο νησί ενδιαφέρον νομισματικό σύστημα, που προέκυψε από την ανάγκη ν' αντιμετωπισθεί η έλλειψη των μικρών τουρκικών μεταλλικών κερμάτων, πολύ χρήσιμων για τη διευκόλυνση του λιανικού εμπορίου. Για το σύστημα αυτό, με το οποίο είχα ασχοληθεί πριν από πολλά χρόνια, μεταξύ 1947-1949, και που το μνημονεύουν ιδιαίτερα ο Tozer³⁴², ο de Launay³⁴³ και ο Baker-Penoyre³⁴⁴, χωρίς όμως και να μπαίνουν σε λεπτομέρειες, η προφορική παράδοση διέσωζε ως τα μέσα του αιώνα μας ενδιαφέρουσες πληροφορίες. Τότε στηριζόμενος όχι μόνο στις μαρτυρίες άλλων περιηγητών, αλλά και γηραιών κατοίκων, που είχαν ζήσει τα γεγονότα γύρω στα 1900, όπως του Α. Λαμπίρη και Γ. Χατζή Κωνσταντινίδη, είχα εξετάσει το ζήτημα και είχα καταλήξει στα παρακάτω: οι εκκλησιαστικές επιτροπές των χωριών, που διαχειρίζονταν την περιουσία των εκκλησιών και γενικά έπαιζαν κάποιον οικονομικό ρόλο στη ζωή του τόπου (δάνειζαν, διέθεταν χρήματα για την ίδρυση σχολείου κλπ.) σφράγιζαν με τις σφραγίδες τους ορισμένα γραμμάτια, που είχαν νόμιμη κυκλοφορία μέσα στο νησί ως χαρτονομίσματα. Αλλά τα γραμμάτια αυτά, επειδή ξεσχίζονταν εύκολα, αντικαταστάθηκαν γρήγορα με μολύβδινα κέρματα και κατόπιν (στις αρχές της προτελευταίας δεκαετηρίδας του 19ου αιώνα) με χάλκινα τουρκικά κέρματα, που την εποχή εκείνη είχαν αποσυρθεί από την κυκλοφορία στην τουρκική αυτοκρατορία. Ορισμένοι κάτοικοι της Θάσου τα αγόραζαν ως χαλκό χονδρικά (30-50 οκ.) στη Σμύρνη ή στην Ξάνθη και τα μετέφεραν στο νησί, όπου τα παραλάμβαναν οι εκκλησιαστικές επιτροπές των χωριών. Κατόπιν κάθε επιτροπή παρέδιδε ένα ορισμένο ποσό χάλκινων κερμάτων στο σιδερά, που αποτύπωνε σ' αυτά τα αρχικά γράμματα της εκκλησίας του χωριού π.χ. ΠΕΧΠ=Παναγία Εισόδια χωρίον Ποταμιά ή ΑΓΠΡ=Αγία Παρασκευή (Θεολόγου) κ.λ. Τα χάλκινα αυτά κέρματα είχαν τις εξής υποδιαίρεσεις: 40 παράδες, 20, 10 και 5. Το μεγαλύτερο χάλκινο κέρμα των 40 παράδων, η μπακίρα, όπως την ονόμαζαν, είχε πραγματική αξία ως χαλκός

342. H. F. Tozer, *The Islands of the Aegean*, Oxford 1890, σ. 295-296.

343. L. de Launay, *Chez les Grecs de Turquie*, σ. 139.

344. J. Baker-Penoyre, «Thasos», *JHS* XXIX (1909) 248-250.

5 μόνο παράδες. Επομένως, αν από τους 40 παράδες αφαιρούσε κανείς τους 5 και ακόμη τα μεταφορικά έξοδα και την προμήθεια του εμπόρου, τα υπόλοιπα ήταν κέρδος των εκκλησιαστικών ταμείων. Η αντιστοιχία των μεγάλων χάλκινων κερμάτων της Θάσου προς τα άλλα νομίσματα, που κυκλοφορούσαν, ήταν η εξής:

1 μπακίρα, δηλ. 40 παράδες	1/2 γρόσι
33 μπακίρες	1 μετζίτι
155 »	1 εικοσόφραγκο
177 »	1 τουρκική λίρα
196 »	1 αγγλική λίρα ³⁴⁵

Τα μικρά και μεγάλα χάλκινα κέρματα της Θάσου δεν κυκλοφορούσαν μόνο στο χωριό, όπου τα είχαν σφραγίσει, όπως νομίζει ο Tozer³⁴⁶ και ο de Launay, που κατά τις επισκέψεις τους στο νησί στα 1887 και 1894 βρήκαν να ισχύει το νομισματικό αυτό σύστημα³⁴⁷, αλλά και σε όλα τα χωριά. Επίσης και οι έμποροι της Καβάλας τα δέχονταν, γιατί αυτοί κυρίως συναλλάσσονταν με το νησί. Κατά μικρά χρονικά διαστήματα το κάθε χωριό συγκέντρωνε τα κέρματα των άλλων χωριών και τα άλλαζε με τα δικά του, που μαζεύονταν στα χέρια των εκκλησιαστικών επιτρόπων των άλλων χωριών. Το νομισματικό αυτό σύστημα εξακολούθησε να ισχύει στη Θάσο ως τα 1902, οπότε τουρκικός στρατός κατέλαβε το νησί. Τότε ακυρώθηκε το σύστημα αυτό και ζημιώθηκαν οι κάτοχοι των χάλκινων κερμάτων, γιατί κανείς δε θέλησε να πάρει πίσω την αξία τους από το ταμείο της εκκλησίας. Ο de Launay κρίνοντας το σύστημα αυτό παρατηρούσε ότι δεν ήταν βέβαια κατάλληλο για ν' απλοποιήσει τις οικονομικές σχέσεις, αλλ' είχε την ίδια ωφελιμότητα που είχαν και τα χαρτονένια ομόλογα των ελληνικών κοινοτήτων που χρησιμοποιούνταν σε άλλα νησιά³⁴⁸.

345. Bakalopoulos, Thasos, σ. 71.

346. Tozer, ό.π., σ. 295.

347. De Launay, ό.π., σ. 139.

348. De Launay, ό.π., σ. 139.